

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 340.12(075.8)

Д. В. АНДРЕЄВ,*кандидат юридичних наук, доцент,**професор кафедри філософії та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ*

ВИТОКИ ТА ПАРАДИГМИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Досліджено витоки та парадигми формування комунікативних інтенцій влади і суспільства; зазначено, що кожна комунікативна стадія вимагала адекватності її оцінки всіма суб'єктами державних інституцій, відтак, ця оцінка ставала продовженням комунікативного акту, що зобов'язував до взаємозв'язку влади і суспільства на принципах законності та справедливості. Наголошено, що еволюційний розвиток соціально-правової комунікації призвів до її нового вияву, коли взаємостосунки суспільства та влади стали не односпрямованим «вертикальним» комунікативним актом, а й «горизонтальним» стимулом процесу інтеракції, в якому усі суб'єкти комунікаційного процесу виступають рівними учасниками правового дискурсу – з однаковими правами і свободами, рівною відповідальністю за свої дії.

Ключові слова: *суспільство, влада, еволюційний розвиток, соціально-правова комунікація, суб'єкти комунікаційного процесу, інтеракції.*

Генезис онтологічного трактування державно-владних концепцій і парадигм досить точно відтворює процеси функціонування влади на етапі її зародження, становлення та розвитку. Попередні історичні епохи завжди позначені наявністю специфіки владно-суспільних відносин у державі, а філософські думки – відтворенням сутнісних процесів державно-правових явищ, в основі яких – аналіз визрівання та реалізації ідеї втілення справедливості й добра в суспільне буття, а також місце та роль громадянина у цьому контексті.

Як еволюційна соціальна категорія влада наповнює це поняття характеристикою постійного прямування держави до творення її правової форми. Починаючи з первісного суспільства і закінчуючи громадянським, в основі такого поступу влади фіксується свідомий вияв комунікації, спочатку невербальної, а пізніше – вербальної з виразною ідеєю – реалізацією визначеної мети.

Взаємодіючи із суспільством у менш чи більш досконалих формах, влада створює комунікативне поле, яке сприяє формуванню нової форми комунікативного мислення суб'єктів. Причому в цьому процесі влада позиціонується як засадниче державотворче начало, межі якого (у кожен історичні епохи по-різному) визначало суспільство залежно від рівня своєї усталеності й системності.

Хронологічно теорія соціальної комунікації пройшла певні етапи. У часи античності

Платон, Аристотель, Цицерон, М. Аврелій, А. Августин започаткували теоретичне опрацювання ідеї суспільного діалогу. На наступному етапі, і особливо у XVI ст., була висунута ідея регулювання конфліктів державою, яку у своїх працях представляли Н. Макіавеллі та українські філософи Ю. Котермак-Дрогобич, П. Русин, С. Оріховський-Роксолан. На наступному етапі фіксується увага до громадянського суспільства, поява теорії суспільного договору (Г. Гроцій, Т. Гоббс, Б. Спіноза, Дж. Локк, І. Кант, Ш. Монтеск'є, Со-Цзи, Ж.-Ж. Руссо. У Новий час ідейними натхненниками комунікації влади та громадян стали Г. Гегель, А. Токвіль, А. Фергюсон.

Грунтовністю теоретичного обґрунтування підходів до трактування співвідношення «історичний процес–суспільство–комунікація» відзначаються концепції К. Ясперса і його опонента М. Бубера. У К. Ясперса комунікація є основою екзистенції, в якій «буття» і «буття-в-комунікації» – єдиносущі. М. Бубер, щоб подолати «монологізм» екзистенційної комунікації, пов'язує появу нової соціальної сфери не тільки зі спілкуванням (первинний вияв комунікації), скільки із сакральним буттям, яке наповнює людські взаємозв'язки відкритістю і відвертістю [1, с. 17].

Різнострамованість філософсько-правових оцінок генези соціально-правової комунікативної дії спричиняє необхідність аналізу шляхів взаємодії влади і суспільства в історичному та географічному контекстах з метою виявлення

тих об'єктивних процесів становлення права та комунікації, які за будь-яких (успішних чи руйнівних) умов змогли стати рушієм еволюційних змін у процесах державотворення.

Починаючи від III тис. до н. е., коли вперше фіксується поява давньошумерських документів, праць з природного права, творів міфологічного і релігійного характеру, а далі робіт науково-правового спрямування і до сучасності – джерела комунікації в цілому видозмінювалися разом із правовими ідеями. Складність ретроспективної оцінки цих процесів полягає в неусталеності періодизації історії права та правової думки, у надрах яких визрівала соціально-правова комунікація, що накладає свій відбиток і на аналіз її генези. Хоча все-таки помітною залишається неспіввіднесеність, певна несинхронність етапів розвитку права та історії розвитку правової комунікації.

Хоча соціально-правова комунікація у системі філософсько-правової науки є відносно новою теорією, однак механізми її взаємодії формувалися, починаючи з перших відомих нам спостережень античних мислителів.

Як зауважує А. Токарська [2, с. 10], сучасний розвиток правової комунікації спричинив своєрідний синтез західної та східної традицій історії права. Перша з них брала свої витoki у системах права стародавніх Греції, Риму та Візантії, а друга – Єгипту, Індії та Китаю.

Погляди дослідників в оцінках саме цього спадку збігаються, концентруючись на первісній функції комунікації як на ефективному інструменті соціальних взаємин (В. Кравіц, Л. Озадовська, О. Петроє, А. Поляков, А. Токарська, І. Честнов та ін.), однак питання про те, що було покладено в основу соціальної правової комунікації, соціального діалогу дослідники переважно оминають.

Найближче до цієї проблеми підійшов О. Петроє, справедливо зазначаючи, що першоосною концепції соціального діалогу є ідея солідарності, яка знаменує собою сукупність різних аспектів єдності – інтересів, переконань, цінностей, дій у відносинах між людьми, які поділяють єдині ціннісні установки і формують певну соціальну цілісність.

Ідея солідарності найповніше репрезентована у філософській думці античних мислителів. Першим цю ідею запропонував Аристотель, який відтворив наявність її у самій сутності людської природи. Поглиблення теорії спостерігається у працях Платона і Цицерона. У їхньому світосприйнятті роль регулятора соціальних відносин повинні виконувати

«правильні закони держави», а держава поставала як об'єднання людей зі спільними інтересами і правами. Основою згоди та єдності у суспільстві, на думку стоїка М. Аврелія, є непереборна людська природа. Августин трактував встановлення консенсусу способом організації соціуму, зміцнення держави [3, с. 28].

Короткий аналіз національно-культурних особливостей побудови правового комунікативного зв'язку на основі філософсько-правових джерел вказує на те, що впродовж двох тисячоліть у національно-правовій спадщині прямо або опосередковано засвідчена поява елементів правової комунікації. В ній визрівали ознаки механізмів взаємодії – когнітивні, психологічні, національні, етичні, естетичні тощо, вироблялися правові норми як обов'язкові складові комунікативного процесу. Їхні філософсько-правові джерела виформовувалися на основі класичних зразків співпраці влади як у світовій правовій думці, так і в її національних ідеях, які створили ґрунт для соціально-правової комунікації, але так до кінця і не сформували єдиних випробуваних з урахуванням часу механізмів взаємодії влади і суспільства. Однак їхні елементи – право на свободу думки, свободу вираження, свободу інформації поступово визрівали як основоположні для раціоналізації інтеракцій у цій сфері.

Аналіз правового комунікативного акту на основі пам'яток національної історико-правової думки свідчить, що правовий комунікативний акт не був статичним, зазначає А. Токарська [2, с. 11–15]. Він змінювався, як змінювалися політичні, економічні, географічні та інші умови функціонування держави. Динаміка взаємодії влади і суспільства філософсько-правового погляду полягала в тому, що суспільство, завдяки ментально сформованим комунікативно-правовим намірам вступало у взаємодію з державними інституціями, в якій прагнуло до справедливості.

Концепт соціально-правової комунікації у забезпеченні взаємодії держави і суспільства формувалася поступово. Як зазначає М. Бойчук, «на різних етапах історії людського суспільства взаємозв'язок між суб'єктом (державою) і об'єктом (громадянським суспільством) влади обумовив формування трьох основних провідних тенденцій розвитку владних відносин в історії людства», які з одного боку, впливали на процеси розвитку комунікації влади і суспільства, а з іншого – диктували її способи і методи через:

1) активізацію легітимних односторонніх дій держави на громадянське суспільство і нелегітимної зворотної дії громадянського суспільства на державу (епоха Стародавнього світу, Середньовіччя і Відродження);

2) активізацію легітимної взаємодії між державою і громадянським суспільством (епоха Нового і Новітнього часу);

3) спонтанну активізацію громадянського суспільства у порівнянні з діяльністю державних інституцій в умовах глобалізації соціального світу [4, с. 55].

Перший етап (усної комунікації) співвідноситься із появою додержавного права. На думку А. Полякова, воно об'єктивувалося в усні форми (усні правові тексти) і існувало як усне право. Таке право, як твердить французький антрополог Н. Рулан, мало не лише слабкі, але й сильні сторони. Зокрема, усна форма об'єктивізації була перепоною на шляху відчуження права від індивіда.

Ми підтримуємо твердження дослідників історичних особливостей правової комунікації (А. Брасн, К. Жоль, Н. Луман, М. Новіков, Д. Пітерс, В. Раймонд) про те, що у найбільш стародавній період свого існування вона і є самим правом. Чому? По-перше, така комунікація являла собою систему відносин, що ґрунтувалася на праві вимагати безумовного додержання встановлених у суспільстві заборон (табу) і праві влади карати порушників таких заборон. По-друге, історично ця форма взаємодії влади і суспільства довела спроможність системи відносин, при якій існувала можливість індивіда самостійно обирати той чи інший варіант поведінки і вимагати відповідної поведінки від інших членів суспільства. Право, за висловом А. Полякова, таким чином, формувалося як специфічна соціальна мова і як універсальна форма соціальної взаємодії (комунікації) [5, с. 10–11].

Соціально-правова комунікація має історичний характер. Її витoki спостерігаються ще в епосі стародавніх імперій. Практичні споглядання особливостей розвитку світу, людські світовідчуття втілювалися у міфотворчості, морально-етичних сентенціях, які й були трансляторами природних покликів до справедливості. Перші усно-писемні комунікативні акти набували ознак релігійних трактувань мотивів поведінки людини і потойбічних сил природи. Такі взірці давньосхідної філософсько-правової інтеграції світобачення крізь призму язичницької віри були першими «промов-

цями» до своїх сучасників, своєрідними «організаторами» співжиття індивідів у соціумі.

Онтологічні проблеми спричиняли пошук способів їх діалогічного розв'язання ще на етапі розвитку досократівських спостережень за першосутностями. Геракліт дав стимул до розмірковування про те, що проблеми буття не розв'язуються лише засобами власного розуму, які позбавленні «єдності протилежностей». Засновником методу пошуку істини саме в діалозі є давньогрецький мислитель Сократ. Істинне у знанні стає предметом філософування, а тріумф перемоги над опонентом, що виявляється на рівні питань-відповідей, не є самоціллю. Саме так на основі початково софістських логічних прийомів Сократ вибудовує модель пізнання правди, називаючи це мистецтвом допомоги народженню істини через метод виявлення в людині прихованого за допомогою добре сформульованих навідних запитань (маевтика). Наступником Сократа став Платон, який розвинув методи свого попередника як «наймудрішого елліна», довівши філософські ідеї до довершеного трактування діалогу через естетику, психологію, педагогіку, економіку, літературу, математику й етику та власне філософію.

Державно-правове бачення діалогу знайшло своє провідне місце у філософських трактатах Платона «Держава» і «Закони». Через діалогічну форму спілкування із «вмістилищем космічного розуму» має бути досягнуто стану упорядкованості, світового порядку, що й означає «космос».

Як Платон став свого роду глосатором ідей Сократа, так і філософ Ямвліх Халкідський став тлумачем і поглиблювачем Платона. На підставі витлумачення 12 діалогів Платона Ямвліх трансформував філософські погляди Платона крізь призму неоплатонізму Платона і Парфирія: через ідеї самосвідомості (коментарі до діалогу «Алківіад I»), етики («Горгій», «Федон»), логіки («Кратил», «Теетет»), теології («Федр», «Бенкет»), фізики («Софіст», «Політик»). «Глосарство» Ямвліха щодо філософії діалогу Платона полягає у проникненні у символістську суть «переродження душі і творення космосу». Відтак, з'являлося багатопланове різнотрактоване діалогування Платона із описом «реальних подій», «метафізичних та релігійних істин», в яких «діалог наслідує мистецтво діалектики» [3, с. 18].

Первинні процеси взаємодії держави і суспільства теж сягають часів античності. Дослідники, зокрема Є. Цокур, стверджують про

превалювання державного інтересу над інтересом особистим, приватним, який у філософському сприйнятті того часу був втілений в ідеальній формі держави. У ролі суб'єктів влади обиралися «кращі відбірні» вільні громадяни, які через свої чесноти могли реалізувати принципи ідеальної держави.

Ідея божественного походження влади набула свого поширення і розвитку протягом Середньовіччя. Єдиним суб'єктом влади виступає згідно з цієї теорією монарх-суверен.

Кризові явища у католицизмі та в монархічних державах Європи XV–XVI ст. підготували появу епохи Реформації. Радикальні зміни в підходах до трактування сутності влади та її зв'язків із суб'єктами зафіксовані на рівні (вперше в такому підході) співучасті громадян у політиці. Макіавеллі в цьому побачив ідеальну модель для політичної стратегії правителя, а Монтеск'є саме так ідеалізував форми та принципи правління держави.

У цей історичний період з'являються перші сутнісно розвинені державницько-солідаристські погляди вітчизняної школи філософів. Саме це у XV–XVI ст. сприяло появі солідаристських ідей, які були досить поширені серед засновників гуманістичної культури в Україні таких, як Ю. Котермак-Дрогобич, П. Русин із Кросна, С. Оріховський-Роксолан та інших письменників-гуманістів, з питань способів досягання суспільного блага.

У добу феодалізму громади обирали своїх представників для налагодження діалогу з владою. Такі ж, але ще досконаліші форми співучасті громадянського суспільства були задіяні на українських землях у період козаччини. Наприклад, ці ідеї були передбачені безпосередньо в Конституції Пилипа Орлика, яка ухвалила вперше в історії України принципи державно-політичного устрою. Причому основний наголос у цьому процесі ставився на розвитку національної правосвідомості громади.

Як зауважує теоретик легітимності політичної влади Є. Цокур, «більшість політичних концепцій цього періоду все ж містить акцент щодо обмеження влади суспільства: громадяни розглядаються переважно як носії «електоральної влади». Із позицій Монтеск'є Є. Цокур виокремлює для підтвердження свого узагальнення тезу про те, що обрання представників від народу до правління державою має бути обмеженим [6, с. 12].

Теорія насильницької влади щодо ставлення її до суспільства досить широко представлена у працях Т. Гоббса. На його думку, суть

суб'єкта влади полягає у підпорядкуванні та контролі об'єкта. Саме Т. Гоббс у взаєминах влади та суспільства виділив основний конфлікт – панування, контроль, підпорядкування владою об'єкта. Ця теза простежується надалі в теорії діалектичного матеріалізму, основоположником якої був К. Маркс.

У первісних витоках правової комунікації вихідними принципами ставали необхідність співжиття і підпорядкування один одному, узгодження інтересів, за якими наставала необхідність відповідальності за будь-які порушені моральні норми. Формування передумов для виходу з порушених домовленостей спонукало до вироблення усталених вимог поведінки індивідів. Передумови істинної згоди проростали на ідеях природного права. Томас Гоббс бачив такі стосунки взаємозумовленими. Основний природний закон, який виводив учасників діалогового процесу на раціональну взаємодію, – це виправданість кожного «добиватися миру», якщо в нього є надія досягти його, «шукати миру і слідувати йому». Друга частина природного закону зводилася до права кожного захищати себе всіма можливими засобами. Третій природний закон – це встановлення чи досягнення справедливості: індивіди повинні виконувати укладені ними угоди [7, с. 38–40].

У свою чергу цікаво та неординарно відбувалося налагодження комунікативних процесів в індійському розвитку та давньокитайській цивілізації. Їхні особливості полягають в ізоляваності, відсутності широких комунікативних зв'язків, а ті контакти, які були, – виявлялися такими, що нічим не порушували самотності та оригінальності цього народу (Д. Томсон, Дж. Нідем). Для нас цікавим і невивченим залишається феномен саморозвитку древньої держави Сходу. Він полягає у натуралістичному світогляді китайських філософів, які започаткували спочатку усне поширення своїх ідей, а пізніше й писемне (книга «Дао де цзин», IV ст. до н. е.). Підпорядкованість Дао – це шлях до уникнення нещастя, сповідування його законів і принципів управління всім сущим. Погляди Лао-Цзи, Ле-Цзи, Ян Чжу, Сун Цзянь, Іннь Веннь проповідували справедливість як основу суспільного життя, яку не можна порушувати навіть правителям.

Моральність людських якостей визнавалася основним принципом взаємодії людей, панівних верств, їх особистим прикладом культури взаємин. Такі фундаментальні ідеї пізніше переросли у загальносприйнятті у світі принципи ідеальної злагоди (комунікативної згоди).

Ідеї обґрунтування раціоналістичної взаємодії людини зі світом хоч і мали свої особливості і в Стародавній Індії, Китаї, Японії чи Тибеті, однак в основі своїй містили бажане для людини і світу – досконалі стосунки, справедливість у співжитті індивідів, право відстоювати свої думки.

В епоху Відродження і Реформації свобода думки, що визрівала у надрах різних культур і народів, була підтверджена як необхідний елемент соціального життя, що постав у вимогах до влади і у боротьбі проти неї. Односпрямована примусова комунікація обмежувала подекуди маніпулятивними діями, пріоритетністю у відстоюванні інтересів держави, а не суспільства.

У такий спосіб проблемність стосунків «людина-держава» не розв'язувалася. Стратегія перемогти як одного, так і іншого учасника комунікації щоразу більше ускладнювалася. Це спонукало державу, владу до продукування способів впливу на громадян, які б спричинили результативну реакцію і належну правосвідомість. Подібні способи були основою комунікації. Вона народжувала політичний, економічний, правовий конгломерати спонукань, не позбавлених регулятивно-насиленницьких інтенцій. У свою чергу це ставало відправною реакцією для відстоювання громадянських прав на виборах, у праві виражати свої погляди і думки та захищати їх.

Згодом жанровим різновидом комунікативного акту в галузі права стає концептуально новий його тип – «суспільний договір», що визрів на ґрунті раціоналістичного підходу до розуміння держави, конституційного закріплення ідей народного суверенітету. Взаємодомовленість керівників і керованих на основі принципу законності, а також залежність державної влади від народу, нації, країни зумовлюють таку основу правовідносин, за якої конституція стає договором суспільства і держави про розмежування їх функцій [5, с. 8]. Це красномовне свідчення вияву права як комунікації стало реальним тоді, коли наприкінці XVII ст. «запрацювали» принципи природно-правової концепції, що декларували свободу і рівність.

У подальшому комунікативна природа взаємодії влади і суспільства отримала свій розвиток у працях філософів XVII–XIX ст. Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, Д. Юма, які оцінювали політичну сферу спілкування, дії суб'єктів та їхніх правових і неправових форм. У той же час сутнісним втіленням комунікативного підходу до політики держави

були погляди саме Юргена Габермаса, його трактування політичної сфери як сфери комунікативних дій [8, с. 208].

У 30–40-ті рр. XIX ст. французька філософська школа А. Сен-Сімона, Ш. Фур'є, а також англійського філософа Р. Оуена позиціонувала погляди на мирне врегулювання конфліктів та способи забезпечення соціальної гармонії та солідарності у суспільстві. Автором теорії, яка розвивала попередні й стосувалася особливостей побудови партнерських відносин, був Дж. Мілль (друга пол. XIX ст.). За ним у той же історичний період зі своїми новаційними ідеями виступають Ф. Бастіа та Г. Кері. У них з'являються новаторські підходи до трактування співпраці та потреби в ній. За мету взаємодії вони ставлять необхідне забезпечення соціально-економічної гармонії із превалюванням у ній суспільних інтересів. Виразно проголошеною і науково обґрунтованою стала позиція В. Берві-Флеровського, М. Бунге, В. Литвинова-Фалінського, І. Янжула, які побачили у державі одну із провідних функцій у XIX – поч. XX ст., що зводилася до потреби узгоджувати суперечливі інтереси класу капіталістів і найманих працівників. Ідея соціального партнерства у суспільстві в середині XX ст. ознаменувала теоретичну фіксацію обґрунтування (Ж. Делор, П. Друкер та ін.) ознак розвиненого інформаційного суспільства на фоні постіндустріального, в якому соціальний діалог здобуває пріоритет перед соціальними конфліктами.

Такий узагальнений підхід до розуміння соціального діалогу не обмежується загально-теоретичними інтерпретаціями. Вони трансформуються з урахуванням історичних, економічних, політичних, культурних реалій у результаті видозміни та розвитку концепцій, що їм передують [3, с. 52].

У міру набуття комунікативними засобами та формами масового характеру традиційна «монологічна» система організації відносин між владою та суспільством заміщується «діалогічною», що передбачає двосторонній зв'язок влади з населенням і дозволяє здійснити перехід від вищезгаданої «інструментальної» до «комунікативної» моделі прийняття політико-правових рішень [2, с. 34].

Відтак, логічно зробити певні **висновки**. Сучасний етап розвитку взаємин державно-владних інститутів хоча і значною мірою успадкував притаманні їм традиції, однак він позначений сутнісними трансформаціями. Успішність у державі суспільних трансформацій

залежить від упорядкованої і зрозумілої форми соціально-правової комунікації влади і суспільства. При цьому комунікативно-правові зв'язки є визначальним фактором сталості розвитку соціуму, його економічної, політичної, морально-психологічної стабільності. У свою

чергу *соціально-правова комунікація є вихідною передумовою успішного творення правових інтеракцій влади і суспільства за умови її суб'єкт-суб'єктного механізму втілення у практику.*

Список використаних джерел

1. Кононенко Т. М. Типи спілкування як елемент історичного процесу (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.11 / Кононенко Тетяна Михайлівна. – К., 1994. – 20 с.
2. Токарська А. С. Правова комунікація в контексті посткласичного право розуміння : автореф. дис... д-ра юрид. наук : 12.00.12 [Електронний ресурс] / Токарська Антоніна Семенівна. – К., 2008. – 35 с. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?.
3. Петроє О. М. Соціальний діалог у державному управлінні: європейський досвід та українські реалії : монографія / О. М. Петроє. – К. : НАДУ, 2012. – 304 с.
4. Бойчук М. А. Влада і громадянське суспільство: механізми взаємодії / М. А. Бойчук. – К. : ТОВ «АтлантЮЕмСі». – 207 с.
5. Поляков А. В. Прощание с классикой, или как возможна коммуникативная теория права / А. В. Поляков // Российский ежегодник теории права. – 2008. – № 1. – С. 9–42.
6. Цокур Є. Г. Джерела легітимності політичної влади в контексті взаємодії держави та громадянського суспільства : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 [Електронний ресурс] / Цокур Євген Георгійович. – К., 2012. – 36 с. – Режим доступу: http://lib.npu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r/cgiirbis_64.exe?LNG.
7. Антологія української юридичної думки : в 6 т. / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко та ін. – Т. 3 : Історія держави і права України. – К. : Юрид. книга, 2003. – 584 с.
8. Токарська А. С. Діалог влади із суспільством – концепт нової моделі праворозуміння / А. С. Токарська // Вісник Одеського інституту внутр. справ. – 2005. – № 1. – С. 205–209.

Надійшла до редколегії 25.07.2013

АНДРЕЕВ Д. В. ИСТОЧНИКИ И ПАРАДИГМЫ СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВОЙ КОММУНИКАЦИИ

Исследованы истоки и парадигмы формирования коммуникативных интенций власти и общества; отмечено, что каждая коммуникативная стадия требовала адекватности ее оценки всеми субъектами государственных институций, позже, эта оценка становилась продолжением коммуникативного акта, который принуждал власть и общество к взаимодействию на принципах законности и справедливости. Подчеркнуто что эволюционное развитие социально-правовой коммуникации приводит к её новому проявлению, при котором взаимоотношения общества и власти становятся не только однонаправленным «вертикальным» коммуникативным актом, а и «горизонтальным» стимулом процесса интеракции, в котором все субъекты коммуникационного процесса выступают равноправными участниками правового дискурса – с одинаковыми правами и свободами, равной ответственностью за свои действия.

Ключевые слова: *общество, власть, эволюционное развитие, социально-правовая коммуникация, субъекты коммуникационного процесса, интеракции.*

ANDREYEV D. V. ORIGINS AND PARADIGMS OF SOCIAL AND LEGAL COMMUNICATION

The author explores origins and paradigms of the formation of communicative intentions of the authorities and society, which are primarily natural, social and ontological foundations of the law regulating the society and power relations through mechanisms tried-and-tested by historical eras. Legal sources of such interactions were formed on the basis of classical principles of coexistence of a state and citizens which were cornerstone of scientific and practical search of philosophers and lawyers during the whole period of the development of civilization.

The article states that every communication stage required the adequacy of its assessment by all subjects of state institutions; therefore, this assessment became a continuation of the communicative act, which dedicated to the relationship of the authorities with public on conditions of legality and justice.

Author emphasizes that the interaction between the authorities and society takes place through legal and social communication, which are not static and unchanging. In the process of functioning it felt transformations under the influence of political, economic, geographic and other conditions of development of the state. Each stage of the interaction between the authorities and society reflected a peculiarity of these relationships, because legal communication processes, on the one hand, reflected

the need to manage these relationships, and on the other obligated to evolve the most reasonable mechanisms of interaction between the state and a citizen.

Transformational growth of the social and legal communication had led to its new manifestation, when the relationship between society and the authorities became not an unidirectional vertical communicative act, but also horizontal stimulus of interaction process where all the subjects of the communication process became equal participants in legal discourse having the same rights and freedoms and being equally responsible for their actions.

Keywords: *society, the authorities, transformational growth, social and legal communication, subjects of the communication process, interaction.*

УДК 342.734

Т. В. БАБКОВА,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Проаналізовано нормативно-правове закріплення права громадянина України на соціальний захист. Встановлено та охарактеризовано ознаки цього конституційного права. На підставі визначених ознак запропоновано авторське визначення поняття права громадянина України на соціальний захист.

Ключові слова: *соціальні права, громадянин України, соціальний захист, ознаки прав і свобод, гарантії, іноземці, особи без громадянства, Конституція України соціальна держава.*

Стаття 1 Конституції України закріпила, що Україна є соціальною державою, функціонування якої спрямоване на утворення умов, що забезпечують життя та вільний розвиток людини. Принцип соціальної держави полягає в тому, що держава має бути виразником, захисником і охоронцем інтересів як всього суспільства, всього народу, так і інтересів кожної особи, кожної людини і громадянина. Найважливішою рисою соціальної держави є її принципове ставлення до особи, її інтересів, визнання її пріоритетом серед соціальних цінностей. Підтвердженням цього є стаття 3 Основного Закону, відповідно до якої права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Це обумовлює актуальність дослідження соціальних прав людини і громадянина, передбачених Конституцією України, зокрема права громадян України на соціальний захист, проголошеного ст. 46 Основного Закону.

Окреслюючи ступінь наукової розробленості зазначеної проблеми, слід зауважити, що дослідженню цього конституційного права громадянина України українські вчені приділяють значну увагу. Зокрема, цієї проблеми в

своїх працях торкалися П. Рабінович, розглядаючи зміст права на соціальний захист, Ж. Богословська, характеризуючи поняття конституційного права людини і громадянина на соціальний захист та його забезпечення в Україні, Н. Шульга, аналізуючи співвідношення понять «соціальне забезпечення» та «соціальний захист», та ін. Однак поза увагою цих науковців залишилося питання встановлення ознак та визначення з їх урахуванням поняття права громадянина на соціальний захист. У зв'язку з цим метою нашого дослідження є з'ясування ознак, які властиві праву громадянина України на соціальний захист, та визначення поняття цього конституційного права.

До числа соціальних прав людини і громадянина відноситься право на соціальний захист, закріплене ст. 46 Основного Закону. Так, громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [1].

Право на соціальний захист відноситься до основних (конституційних) прав і свобод громадян України, оскільки передбачене в Основному Законі України та належить до групи соціальних прав, що спрямовані на задоволення